

საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის
სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოების შრომები

ახალი სერია

I (XIX)



თბილისი
2018

კრებული ორნაწილიანია. პირველი ნაწილი მოიცავს: სტატიებს ანდრია ბენაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, მოგონებებს მასზე და ინფორმაციას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოწყობილი გამოფენის შესახებ.

კრებულის მეორე ნაწილში მოთავსებულია სამეცნიერო შრომები, რომლებშიც: დასაბუთებულია კომპლექსური ეროვნული და საცნობარო ატლასების შექმნის მიზანშეწონილობა; მოცემულია საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის ტერიტორიული კუთვნილების გეოგრაფიულ-კარტოგრაფიული ანალიზი; საქართველოს სხვადასხვა კლიმატური რეჟიმის მქონე ტერიტორიების მიხედვით დადგენილია საერთო მოღრუბულობასა და ატმოსფეროს მიწისპირული ტემპერატურის ანომალიებს შორის ანალიზური კავშირი; წარმოჩენილია აჭარის სხვადასხვა ტიპის ნიადაგების კლიმატური რეჟიმი; მოცემულია საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ზოოლოგიურ კოლექციებში დაცულ ზუთხისნაირთა ბიოგეოგრაფიული დახასიათება. შრომების ნაწილი ეხება ლანდშაფტმცოდნეობის ზოგიერთ თეორიულ საკითხს და ზემო იმერეთის ბუნებათსარგებლობის ძირითადი ბუნებრივ-გეოგრაფიული ფაქტორების მიმოხილვას. კრებულში წინა პლანზე წამოწეულია გარემოსდაცვითი საკითხები: დასაბუთებულია შავი ზღვის სანაპირო ზოლის ნაპირდაცვის საქმიანობაში დაშვებული შეცდომები და შემოთავაზებულია მათი გამოსწორების ინოვაციური გზები, წარმოჩენილია საქართველოს მთელ რიგ რაიონებში ზვავსაშიშროების პრობლემები; აგრეთვე განხილულია ბზიფისა და არაბიკის კირქველ მასივებზე უღრმესი კარსტული უფსკრულების სპელეოგამოკვლევების შედეგები, საქართველოს სპელეოტურისტული პოტენციალის კომპლექსური კვლევის საკითხები; გაანალიზებულია ჩვენს ქვეყნის მოსახლეობის თანამედროვე დემოგრაფიული პრობლემები. კრებულში მოთავსებული შრომების ნაწილი ეძღვნება საქართველოს ტოპონიმების კვლევას.

სარედაქციო კოლეგია არ არის პასუხისმგებელი სტატიებში გამოთქმულ მოსაზრებებსა და მოყვანილ დასკვნებზე.

The collection consists of two parts. The first part includes: articles about Andria Benashvili's life and work, memories on him and information about the exhibition organized at Tbilisi State University.

The second part of the collection includes the scientific works documenting the appropriateness of creation complex national and reference atlases; also the geographical-cartographic analysis of territorial belonging of Davit Gareja section of the state border of Georgia is given; the analytical relation between general cloudiness and anomalies of the surface atmospheric temperature is identified according to the territories with different climatic regimes of Georgia; climate regime of various types of soils of Achara is represented; the biogeographical characterization of Acipenseridae preserved in the zoological collections of the Georgian National Museum is given. Part of the works deals with some of the theoretical issues of landscape studies and review of the main natural-geographical factors of the nature management of Zemo Imereti. Environmental issues are highlighted: mistakes made in the Black Sea coastal protection activities are justified and innovative methods of their improvement are proposed; problems of avalanche hazards in a number of regions are represented; also, the results of the speleological studies of the deepest karst abysses on the limestone massifs of Bzipi and Arabika are discussed, as well as the issues of complex research of Georgia's speleo-tourism potential; is analyzed the modern demographic problems of the population of our country. Some works in the collection deal with the studying toponyms of Georgia.

The Editorial Board is not responsible for the opinions and conclusions in the articles.

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ო კ ო ლ ე გ ი ა :

დალი ნიკოლაიშვილი (მთავარი რედაქტორი), ნანა ბოლაშვილი, ქეთევან მგალობლიშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი), მელორ ალფენიძე, ნანა გეთიაშვილი, გიორგი გოგსაძე, მარიამ ელიზბარაშვილი, გულიკო ლიპარტელიანი, ლია მაჭავარიანი, გიორგი მელაძე, ელენე სალუქვაძე, ნინო ჩიხრაძე

Editorial Board:

Dali Nikolaishvili (editor in chief), Nana Bolashvili, Ketevan Mgaloblishvili (executive secretary), Melor Alpenidze, Nino Chikhradze, Nana Getiashvili, George Gogsadze, Mariam Elizbarashvili, Guliko Liparteliani, Lia Matchavariani, George Meladze, Elene Salukvdze

ტომის რედაქტორები: დალი ნიკოლაიშვილი, ქეთევან მგალობლიშვილი

ISSN 2587-5450

© საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოება

შინაარსი

დალი ნიკოლაიშვილი ცხრა ფურცელი ანდრია ბენაშვილის ცხოვრებიდან და მოღვაწეობიდან	9
თენგიზ გორდეზიანი, თემურ კიკნაძე წინაპართა ნაკვალევზე – ანდრია ბენაშვილი 150	27
კობა ხარაძე ანდრია ბენაშვილი გეოგრაფიის ინსტიტუტის დაარსებისათვის	34
ნოდარ მათიაშვილი ანდრია ბენაშვილის წვლილი გეოდეზიის განვითარებაში საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში	39
დავით სართანია ანდრია ბენაშვილი და ივანე ჯავახიშვილი: ტოპოგრაფიული განყოფილების ფონდის გადარჩენისათვის	43
შალვა საბაშვილი საქართველოში უმაღლესი ასტრონომიული განათლებისა და ასტრონომიულ კვლევათა სათავეებთან	50
ნანა მჟავია ანდრია ბენაშვილის დაბადების 150 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი გამოფენა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში	60
დავით პაპავა მოგონებები ანდრია ბენაშვილზე	66
გულიკო ლიპარტელიანი, მანანა ქურთუბაძე საქართველოს რეგიონების კარტოგრაფირება: კონცეფცია და მეთოდოლოგია	70
რევაზ თოლორდავა, დალი ნიკოლაიშვილი, თენგიზ გორდეზიანი დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიული კუთვნილების გეოგრაფიულ-კარტომეტრიული ასპექტები	79
მელორ ალფენიძე საქართველოს შავი ზღვის ნაპირდაცვა და თანამედროვე ინოვაცია	92
კუკური თავართქილაძე, ანთაზ ქიქავა საერთო მოღრუბლულობის გავლენა მიწისპირული ატმოსფეროს ტემპერა- ტურულ ველზე	111
მანანა სალუქვაძე საქართველოს ზვავსაშიში რაიონები	117

კუკური წიქარიშვილი, ნანა ბოლაშვილი საქართველოს უღრმესი კარსტული უფსკრულები	129
გიორგი ხომერიკი, დავით მაისურაძე, თეიმურაზ ხუციშვილი საქართველოს სპელეოტურისტული პოტენციალის საკითხისათვის	138
ცირა ქამადაძე, ნაზიბროლა ფაღავა, ნანი ფალავანდიშვილი აჭარის ნიადაგების სითბური რესურსები	151
ნარგიზა ნინუა, მათა ინწკირველი საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ზოოლოგიურ კოლექციებში არსებული შავი და კასპიის ზღვების ზუთხისნაირნი	167
ეთერ დავითაია, ზურაბ სეფერთელაძე ლანდშაფტის ენერგეტიკა - ბტკ-ს ფუნქციონირების განმსაზღვრელი ძირი- თადი პარამეტრი	180
ელენე სალუქვაძე, თამარ ხარძიანი, თამილა ჩალაძე, ქეთევან გოგიძე ზემო იმერეთის ბუნებათსარგებლობის ძირითადი ბუნებრივ-გეო- გრაფიული ფაქტორები	190
გიორგი მელაძე საქართველოს თანამედროვე დემოგრაფიული პორტრეტი (საქსტატის გადაანგარიშებული მონაცემების მიხედვით)	203
კობა ხარაძე ბუნებრივი პირობების ცვალებადობის ამსახველი ტოპონიმია იმერეთში	217
ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი ძეგლ- ფუძიან ტოპონიმთა სახელდებისათვის	224

რევაზ თოლორდავა¹, დალი ნიკოლაიშვილი², თენგიზ გორდეზიანი³

დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიული კუთვნილების გეოგრაფიულ-კარტომეტრიული ასპექტები

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დავითგარეჯის მონასტრის გეოგრაფიულ-კარტომეტრიული ასპექტები – ფაქტორები, რაც განაპირობებს მეზობელ სახელმწიფოთა შორის დავის რისკებს. ამ რისკებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია სხვადასხვა მასშტაბისა და სხვადასხვა პერიოდში გამოცემულ რუკებზე საზღვრის არაადეკვატური ასახვა.

გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით დავითგარეჯის კომპლექსში შემავალი ძეგლები პირობითად დაიყო ორ ჯგუფად (ჩრდილო-დასავლეთის, სამხრეთ-აღმოსავლეთის). ტოპოგრაფიული რუკის საფუძველზე განისაზღვრა ამ ჯგუფებში შემავალი თითოეული ამ ძეგლის გეოგრაფიული კოორდინატები და აბსოლუტური სიმაღლე. სხვადასხვა ისტორიული წყაროს ანალიზით დადგინდა, რომ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ამ მონაკვეთზე იგი უმთავრესად იწყებოდა მდ. გიშის ალაზანთან შეერთების ადგილას, უხვევდა სამხეთისაკენ და მიუყვებოდა ალაზანს ივრის შესართავამდე, საიდანაც საზღვარი პირდაპირ მტკვარზე გადადიოდა. აქედან კი იწყებოდა საქართველოს სამხრეთ საზღვარი, რომელიც ამ მდინარეს მისდევდა ჩრდილო-დასავლეთ მიმართულებით, დაახლოებით მდ. აღსტაფურას მტკვართან შეერთების ადგილამდე.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის გამიჯვნისას მიღებულმა არასწორმა და უსამართლო გადაწყვეტილებებმა, კარტოგრაფიულ წყაროებზე გამმიჯნავი ხაზის არაადეკვატურმა ასახვამ საფრთხე შეუქმნა ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კულტურულ-რელიგიური ცენტრის ტერიტორიულ ერთიანობასა და მთლიანობას, მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით ცალსახად ნათელია მისი საქართველოსადმი მიკუთვნებულობის საკითხი.

საკვანძო სიტყვები. სახელმწიფო საზღვარი, საქართველო, დავითგარეჯა.

აქტუალობა. სახელმწიფო ტერიტორიის გადასვლას ერთი ქვეყნის იურისდიქციიდან მეორეში მრავალი ფაქტორი განაპირობებს. ხშირ შემთხვევაში მას ისტორიული სამართლიანობის პრინციპით, ან გეოპოლიტიკური მოთხოვნის მიხედვით პოზიციიდან ხსნიან. არის შემთხვევები, როდესაც ასეთი ცვლილებები გარეშე ძალების უხეში ჩარევით ხდება. ნებისმიერ შემთხვევაში ასეთი ტერიტორიული ტრანსფორმაციები ყოველთვის იწვევდა სერიოზულ უთანხმოებებს მეზობელ ქვეყნებს შორის. სასაზღვრო ტერიტორიების კუთვნილების საკითხი და მასთან დაკავშირებული ტერიტორიული უთანხმოებები განსაკუთრებულ სიმძაფრეს იძენს ისეთი ისტორიის, ეთნიკური სიჭრელისა და გეოპოლიტიკური მდებარეობის რეგიონებში, როგორც კავკასია, სადაც

¹ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გეოგრაფიის მიმართულება, ასოცირებული პროფესორი.

² ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გეოგრაფიის დეპარტამენტი, პროფესორი; საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტი.

³ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გეოგრაფიის დეპარტამენტი, ასოცირებული პროფესორი.

ყოველ კვადრატულ მეტრ მიწას ატყვია საზოგადოებრივი განვითარების ხანგრძლივი ისტორიის კვალი არქეოლოგიური თუ არქიტექტურული ძეგლების, თავდაცვითი ნაგებობების და სხვა სახის ობიექტების სახით. ამიტომ სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაცია-დემარკაციის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია ჩვენი ქვეყნისათვის.

საქართველოს არ აქვს ტერიტორიული დავები მეზობელ ქვეყნებთან, რაც ნიშნავს, რომ მეზობელი ქვეყნები არ აცხადებენ პრეტენზიას ერთსა და იმავე მიწაზე. თუმცა რჩება ასევე მეტად მნიშვნელოვანი და მწვავე საკითხი – პოზიციური დავა სახელმწიფო საზღვრებთან დაკავშირებით. ეს, ერთის მხრივ, დაკავშირებულია არასწორად ინტერპრეტირებულ ისტორიულ დოკუმენტებთან, სხვადასხვანაირად ასახულ საზღვართან რუკებზე, ხოლო მეორეს მხრივ, საზღვრის გასწვრივ ბუნებრივი თავისებურებების ცვლილებებთან. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გასწვრივ ქმნის რთულ, ე.წ. „ცხელ წერტილებს“, რომლის მოგვარება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფოებრივი საკითხია.

საქართველოს კანონში სახელმწიფო საზღვრის შესახებ (1998) განსაზღვრულია, რომ ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფო საზღვარი „შედგება ყოფილი სსრკ-ის საკანონმდებლო აქტებით დადგენილი საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ადმინისტრაციული საზღვრისა და ყოფილი სსრკ-ის მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აღიარებული სახელმწიფო საზღვრისაგან, რომელიც განსაზღვრავდა ყოფილი სსრკ-ის სახელმწიფო საზღვარს საქართველოს ნაწილში“. ამ ჩანაწერიდან ირკვევა, რომ საქართველო აღიარებს საბჭოთადროინდელ საზღვრებსა და ამავე კანონით საქართველოს სახელმწიფო ტერიტორია განსაზღვრულია 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. ამასთან ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფო საზღვრების ხელშეუხებლობა აღიარებულია სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. მიუხედავად ამისა, სახელმწიფო საზღვართან დაკავშირებით ჩვენი ქვეყანა დგას მეტად მწვავე პრობლემის წინაშე, რომლის გადაჭრა და მოგვარება სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანაა. ამ საკითხის გადაჭრაში არსებითი როლი შეუძლია შეასრულოს თანამედროვე სახელმწიფო საზღვრის და მისი ისტორიული ცვლილების მეცნიერულად დასაბუთებულმა ბაზის შექმნამ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სახელმწიფო საზღვრის კარტომეტრიულ-გეოგრაფიული ანალიზი.

ცნობილი ფაქტია, რომ ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე კავკასიის ტერიტორიაზე რამდენიმე სახელმწიფოებრივი წარმონაქნი არსებობდა, რომელთა საზღვრები ხშირად იცვლებოდა. ამასთან ამ ცვლილებების არტეფაქტები ხშირ შემთხვევაში არ არსებობს, ან არასწორად ასახავენ ტერიტორიულ ტრანსფორმაციებს. იმის გამო, რომ საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი არ არის მთლიანად დელიმიტირებული და დემარკირებული მთელი თავისი პერიმეტრის გასწვრივ, ეს გარკვეული რისკების მატარებელია. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი რისკის შემცველია მდინარეების მტკვარსა და იორს შორის მოქცეული ტერიტორია – საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის ე. წ. დავითგარეჯის მონაკვეთი, სადაც მდებარეობს დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსი.

ის ფაქტორები, რამაც განაპირობა სახელმწიფო საზღვრის ამ მონაკვეთზე სახელმწიფოთა შორის დავის რისკები, მრავალ გარემოებასთანაა დაკავშირებული, რაც შეიძლება რამდენიმე კონტექსტში განვიხილოთ:

1. საზღვრის ისტორიული ტრანსფორმაცია, დაკავშირებული სხვადასხვა პერიოდის პოლიტიკურ პროცესებთან.

2. მეზობელი ქვეყნების მიერ საზღვრის საკითხებთან დაკავშირებული ისტორიული დოკუმენტების (საზავო ხელშეკრულებების) სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციები.
3. საზღვრის არაადეკვატური ასახვა სხვადასხვა მასშტაბის ისტორიულ და მსხვილ-მასშტაბიან ტოპოგრაფიულ რუკებზე.
4. შედარებით ახლო ისტორიულ წარსულში დავითგარეჯის კომლექსში შემავალი ცალკეული ძეგლების საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ზოლში მოქცევამ და საზღვრის გატარებისას დაშვებულმა არასწორმა გადაწყვეტილებებმა (რასაც უფრო მეტად პოლიტიკური ელფერი დაჰკრავს).
5. მეზობელი ქვეყნის პრეტენზიები სასაზღვრო ზოლში მდებარე ქართული ისტორიულ-კულტურულ ძეგლთა კუთვნილობის შესახებ.
6. საზღვრის გასწვრივ ბუნებრივი თავისებურებების ცვლილება (მაგალითად, მდინარის კალაპოტის, ტბის ზედაპირის, მცენარეული საფარის და ა.შ.).
7. რეგიონის თანამედროვე რთული გეოპოლიტიკური სიტუაცია და მეზობელი ქვეყნის საზღვრის დაცვის სტრუქტურების არამართლზომიერი ქმედებები.

ზემოთ ჩამოთვლილი სირთულეები მრავალპლანიანია და შესაბამისად მეტად მრავალმხრივ ჭრილში შეგვიძლია განვიხილოთ. შევეხოთ ზოგიერთ მათგანს.

რუკებზე საზღვრის არაადეკვატური ასახვა მრავალ გარემოებასთანაა დაკავშირებული. ესენია:

- 1921 წლის შემდგომ პერიოდში საზღვრის აღნიშნული მონაკვეთი მხოლოდ ადმინისტრაციულ ფუნქციას ატარებდა, ვინაიდან იგი იყო ორ მოკავშირე რესპუბლიკას – საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის საზღვარი;
- სხვადასხვა პერიოდის საბჭოთადროინდელ ტოპოგრაფიულ რუკებზე ეს საზღვარი სხვადასხვანაირად არის გატარებული, რაც ართულებს საკითხს, თუ რომელი პერიოდის რუკა უნდა გახდეს მეზობელ ქვეყნებს შორის შეთანხმების საფუძველი;
- უკანასკნელ პერიოდში მეზობელ ქვეყნებს შორის სახელმწიფო საზღვრის პირობითად შეთანხმებული სადემარკაციო ხაზის ცვლილებები.

საწყისი მონაცემები და კვლევის მეთოდები. სახელმწიფო საზღვრის ე.წ. დავითგარეჯის მონაკვეთის ისტორიული ტრანსფორმაციის ზუსტი სურათის აღდგენის მიზნით გამოყენებულია ისტორიულ-გენეტიკური, ისტორიულ-შედარებითი და კარტოგრაფიული მეთოდები, რამაც ერთის მხრივ, შესაძლებლობა მოგვცა ახსნილიყო ამ ტრანსფორმაციის მიზეზები და თავისებურებანი, ხოლო მეორეს მხრივ – მისი მასშტაბები. კვლევისას გამოყენებულია სხვადასხვა კარტოგრაფიული წყარო: 5-ვერსიანი, საბჭოთა ტოპოგრაფიული, GoogleEarth-ის რუკები.

კვლევის ობიექტი. საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ე. წ. დავითგარეჯის მონაკვეთი გადაჭიმულია ჩრდილო-დასავლეთიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართულებით და მთლიანად მოქცეულია იორ-აჯინოურის ზეგნის ფარგლებში. ოროგრაფიულად იგი წარმოადგენს ტალღოვან, დანაწევრებულ შემადლებულ ვაკისებრ ზედაპირს, რომელიც გამოირჩევა უწყლობით, მწირი მცენარეულობითა და ნიადაგის საფარს მოკლებული ბედლენდების ფართო გავრცელებით. აქ გაბატონებულია კუესტი-სებრი სერები, რომლებიც ერთმანეთისაგან გამიჯნულია სინკლინური ღრმულებით [მარუაშვილი, 1970]. ადგილის დაშორებამ ქვეყნის ძირითადი განსახლების არეალიდან, ოროგრაფიულმა და საერთოდ, ბუნებრივი პირობების სირთულემ იგი ოდითგანვე აქცია ბერთა სასულიერო მოღვაწეობის ადგილად.

გამოქვაბულის ტიპის მონასტრების დავითგარეჯის კომპლექსი იწყება თბილისიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართულებით 60 კმ მანძილზე და გრძელდება ასე-

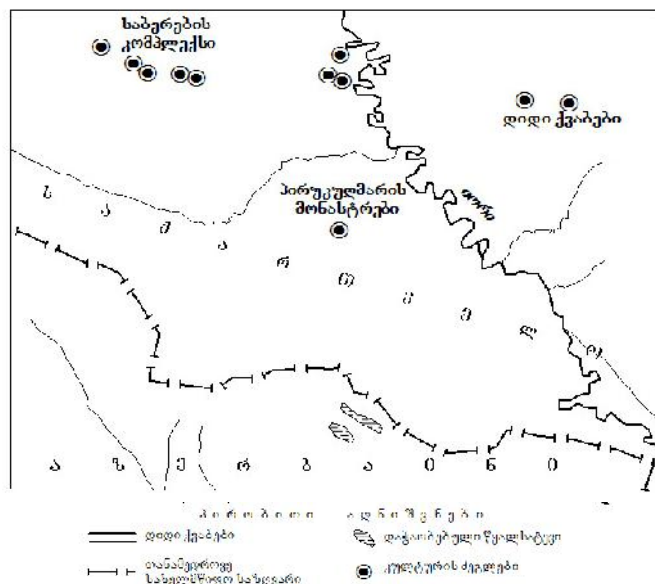
ვე 60 კმ-ზე. იგი მოქცეულია გარდაბნის, საგარეჯოსა და სიღნაღის მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე. მასში შედის 20-ზე მეტი მონასტერი და 10-ზე მეტი საკულტო ნაგებობა, რომლებიც VI-XII საუკუნეებშია აგებული. კომპლექსის მთავარი მონასტერია წმინდა დავით გარეჯელის მიერ დაარსებული ლავრა (VI ს შუა წლები). დღეისათვის კომპლექსის მხოლოდ 4 მონასტერია მოქმედი. მონასტრებში XIII-XIV საუკუნეების ფრესკებია შემორჩენილი. უდაბნოს მთის სამხრეთ კალთაზე 100-ზე მეტი გამოქვაბულია, რომელსაც ბერები კელიებად იყენებდნენ.

გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით კომპლექსში შემავალი ძეგლები პირობითად შეიძლება ორ ჯგუფად გაერთიანდეს, რომლებიც თავის მხრივ, კიდევ შეიძლება ქვეჯგუფებად და ცალკე მდგომ ძეგლებადაც დაიყოს. ტოპოგრაფიული რუკის საფუძველზე განისაზღვრა თითოეული ამ ძეგლის გეოგრაფიული კოორდინატები (ცხრ. 1).

ცხრ.1. საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის მიმდებარე ძეგლების ზოგიერთი კარტომეტრიული მაჩვენებელი

	ძეგლების დასახელება	გეოგრაფიული კოორდინატები		აბს. სიმ., მ
I ჯგუფი, I ქვეჯგუფი	1. შავი სენაკი	41°31'01"	45°14'53"	525
	2. ახაშენის სამაროვანი	41°31'01"	45°14'53"	510
	3. დავითგარეჯის მრავალწყაროს სახელობის მონასტერი	41°31'11"	45°15'15"	510
	4. დავითგარეჯის თეთრი უდაბნოს სახელობის მონასტერი	41°32'10"	45°15'27"	676
	5. დავითგარეჯის წამებულის III მონასტერი	41°30'06"	45°14'53"	745
	6. ნათლისმცემლის კოშკი (აზერბ., ციხე-სიმაგრე კეკიშდაღის ნანგრევები)	41°29'43"	45°17'11"	745
	7. დავითგარეჯის ნათლისმცემლის გამოქვაბული (მონასტერი)	41°29'43"	45°17'11"	680
I ჯგუფი, II ქვეჯგუფი	8. დავითგარეჯის ჩიჩხიტურის მონასტერი	41°27'24"	45°21'15"	510
	9. უდაბნოს ახალი ეკლასია	41°26'43"	45°22'15"	666
	10. ვედრების ეკლესია	41°26'36"	45°22'29"	830
	11. სატრაპეზო	41°26'35"	45°22'24"	525
	12. დოდოს მონასტრის ეკლესია	41°28'32"	45°20'50"	820
	13. დოდოს გუმბათიანი ეკლესია	41°28'24"	45°21'01"	800
	14. უსახელო ეკლესია (მონასტერი)	41°26'33"	45°22'34"	835
	15. დოდო რქა	41°28'00"	45°21'38"	
	16. ზედა ეკლესია	41°26'29"	45°22'32"	
	17. უკარო ეკლესია	41°26'27"	45°22'33"	840
	18. უდაბნოს მონასტერი	41°14'53"	45°22'35"	
	19. ვერან გარეჯის გუმბათიანი ეკლესია	41°14'53"	45°22'35"	760
	20. დავითის ლავრა	41°14'34"	45°22'33"	670
	21. ლავრის ხევის მონასტერი	41°26'44"	45°22'29"	640
	22. ბერთა მთა, ეკლესია, მონასტერი, სხვა ობიექტები	41°31'33"	45°18'35"	710

II ჯგუფი, I ქვეჯგუფი	23.ბერთუბნის ეკლესია (აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე)	41°24'03"	45°24'54"	640
	24.პირულმარი I (ეკლესია, მონასტერი)	41°24'37"	45°38'54"	525
	25.პირულმარი (ეკლესია, მონასტერი)	41°24'58"	45°39'02"	540
	26.საბერების V მონასტერი	41°28'18"	45°33'46"	620
	27.საბერების VI მონასტერი	41°28'06"	45°34'15"	590
	28.საბერების სახელობის მონასტერი	41°27'52"	45°35'21"	590
	29.საბერების გუმბათიანი მონასტერი	41°27'06"	45°35'41"	550
	30.საბერების I, კომპლ., შუა (სამთადიანი) ეკლესია	41°28'04"	45°35'09"	565
II ჯგუფი, II ქვეჯგუფი	31.დიდი ქვაბები (ეკლესია, მონასტერი)	41°27'17"	45°42'52"	530



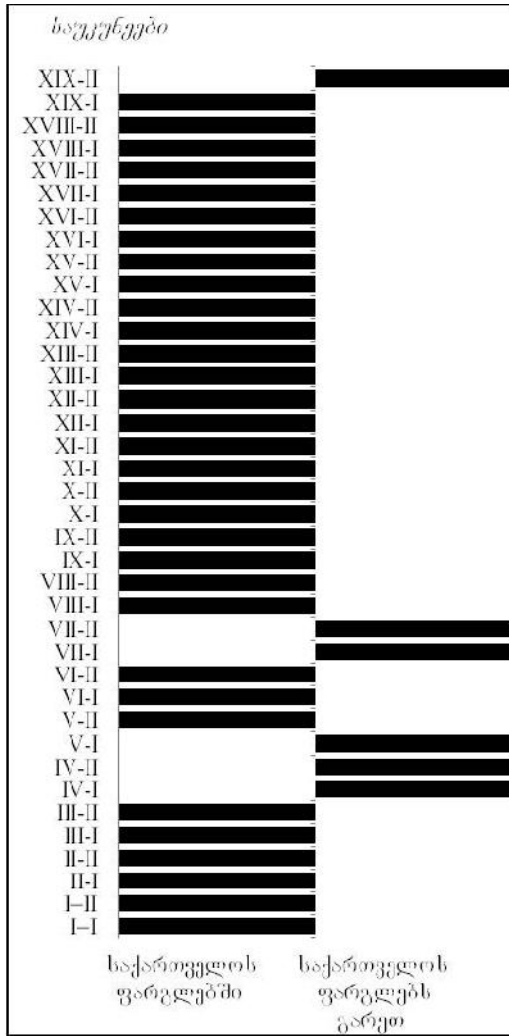
ნახ. 1. დავითგარეჯის მონაკვეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთის ჯგუფი

ჩრდილო-დასავლეთის ჯგუფი ლოკალიზებულია მთა დიდი უდაბნოს (ზ.დ. 905.0 მ) გარშემო და მოიცავს 24 ძეგლს. კიდურა ძეგლებს შორის მანძილი 5.861 კმ-ია. მთა დიდი უდაბნო და საავტომობილო მაგისტრალი მას ჰყოფს ორ ნაწილად. მათგან ჩრდილო-დასავლეთით რამდენადმე ცალკე დგას შავი სენაკების მონასტერი და ბერთა. პირველი 3.203 კმ-ითაა დაშორებული ძირითადი ქვეჯგუფის განაპირა, წამებულის მონასტრიდან, ხოლო მეორე – 2.965 კმ-ით. ასევე ცალკე მდგომია ბერთუბნის ეკლესია, რომელიც საბჭოთა ტოპოგრაფიული რუკის მიხედვით, საზღვრის მეორე (აზერ-

ბაიჯანის) მხარესაა და 4.1188 კმ-ითაა დაშორებული ჯგუფის ყველაზე განაპირა ვერანგარეჯის მონასტერს.

სამხრეთ-აღმოსავლეთის ჯგუფი შედგება 8 ძეგლისაგან და მდ. ივრის ორივე სანაპიროზე მდებარეობს (ნახ. 1). მისგან განცალკევებულად, ამავე მდინარის მარცხენა მხარეს მდებარეობს დიდი ქვაბები, რომელთა შორის მანძილი 6.741 კმ-ია. ასევე განცალკევებულია პირულმარისა და პირულმარი I-ის მონასტრები, ძირითადი ჯგუფიდან შესაბამისად 6.880 კმ და 6.934 კმ მანძილზეა დაშორებული.

ძირითადი შედეგები. საზღვრის ტრანსფორმაცია ისტორიულ პერიოდში. „დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორია უძველესი დროიდან საქართველოს შემადგენლობაში შედიოდა... ადრე ეს იყო ალბანეთის სამეფო, შემდეგ საქართველოს შემადგენლობაში, ეს იყო ქრისტიანული ქვეყანა, სადაც მე-ნ საუკუნიდან დაარსდა ქართული სამონასტრო კომპლექსი. მე-19 და მე-20 საუკუნეებში ჩვენ გამოვი-



ნახ. 2. დავითგარეჯის ტერიტორიული კუთვნილება საუკუნეების მიხედვით

ლი და ნახევრად უდაბნო ტერიტორია (დაახლოებით 2.131 კმ²) საქართველოს სამხრეთით მდებარე ერთ-ერთი კუთხის – ჰერეთის ნაწილი იყო და ქართული სახელმწიფოებრიობის არსებობის მანძილზე არასოდეს გამოსულა კახეთის სამთავროს შემადგენლობიდან, ხოლო ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების (1801) შემდეგ თბილისის გუბერნიაში შედიოდა. საზღვრის ეს მონაკვეთი „იწყებოდა სოფელ ყარა თალადან და მთავრდებოდა სოფელ პოილუთთან“ [Andersen, 2008]. ეს ფაქტი არაერთი ქართული ისტორიული დოკუმენტითა და კარტოგრაფიული წყაროთი დასტურდება.

XVIII საუკუნეში ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ შედგენილ ატლასში [1997] საკვლევი ტერიტორიის საზღვრის მონაკვეთი იწყება მდ. ხრამის მტკვართან შეერთების ახლოს, ე. წ. „გატეხილ ხიდთან“ და მიუჰყვება მდ. მტკვარს, ვიდრე მას არ უერთდება მდ. შამქორისწყალი. საზღვრის ხაზი აღწევს ჯერ მდინარეების ივრისა და ალაზნის, შემდეგ ალაზნისა და მტკვრის შეერთების ადგილამდე. ივ. ჯავახიშვილის მიერ შედგენილ საქართველოს რუკაზე [1923] კი ჩვენი ქვეყნის ისტორიული საზღვარი კიდევ უფრო სამხრეთით გადის და მნიშვნელოვნად სცილდება მტკვარს. იგივე პოზიციას XIX საუკუნის მეფის რუსეთის დროინდელ ადმინისტრაციული დაყოფის რუკებზეც [Карта Кавказскаго Военного..., 1903; Карта Кавказскаго..., 1901; Этническая карта, 1886].

რეთ დიდი სირთულეები, მაგრამ აქ იყო ძალიან დამაბული სამონასტრო ცხოვრება, მიმდინარეობდა ნაწარმოებების თარგმნა, ახალი ნაწარმოებების შექმნა. 1265 წელს ბექა ყაენმა დაანგრია, შემდეგ მაინც აღადგინეს, შემდეგ თემურ-ლენგმა დაანგრია – მაინც აღადგინეს. აქ მოღვაწეობდნენ გამოჩენილი ქართველი მოღვაწეები სულხან-საბა ორბელიანის ჩათვლით, მაგრამ ტერიტორიის გარკვეული ნაწილი მისცეს აზერბაიჯანს“ [ლორთქიფანიძე, ინტერნეტ-რესურსი].

სხვადასხვა ისტორიული წყაროების საფუძველზე შედგენილი საქართველოს ისტორიული ატლასის რუკების [საქართველოს ისტორიული ატლასი, 1997] მიხედვით, საკვლევი ტერიტორია ძვ. წ. VI-I საუკუნეებში ალვანეთის (ანუ კავკასიის ალვანეთის) სახელმწიფოს ფარგლებშია მოქცეული. მდგომარეობა იცვლება I-II საუკუნეებში, V საუკუნის II ნახევარსა და VI საუკუნეში. VII საუკუნიდან XIX საუკუნის II ნახევრამდე კი მთელი ეს ტერიტორია, აგრეთვე მდ. ბერდუჯისა (ახლანდ. მდ. ძეგამჩაის) აღმოსავლეთით მდებარე სივრცეები (მცირე გამონაკლისის გარდა, ივრის შესართავთან) მთლიანად საქართველოს ტერიტორიაზეა მოქცეული (ნახ. 2). ისტორიულად ცნობილი ფაქტია, რომ მდინარეებს მტკვარსა და იორს შორის მოქცეული თითქმის დაუსახლებელი

სხვადასხვა ისტორიული წყაროს ანალიზით დადგინდა, რომ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ამ მონაკვეთზე იგი უმთავრესად იწყებოდა მდ. გიშის ალაზანთან შერთვის ადგილას, უხვევდა სამხეთისაკენ და მიუყვებოდა ალაზანს ივრის შესართავამდე, საიდანაც საზღვარი პირდაპირ მტკვარზე გადადიოდა. აქედან კი იწყებოდა საქართველოს სამხრეთი საზღვარი, რომელიც ამ მდინარეს მისდევდა ჩრდილო-დასავლეთის მიმართულებით, დაახლოებით მდ. აღსტაფურას მტკვართან შეერთების ადგილამდე [Бурнашев, 1784]. ქვეყნის აღმოსავლეთ კიდეც იმ ადგილიდან მოყოლებული, სადაც საზღვრის ხაზი იორ-ალაზნის შესართავიდან მტკვრამდე, ყარაიამდე აღწევდა, ჯერ ჯეირან-უდურეთის ველის, ხოლო მოგვიანებით ყარაიის სახელით იყო ცნობილი. ყარაიის ველის მდებარეობის შესახებ ვახუშტი ბაგრატიონი წერს: მთა „იალღუჯის აღმოსავლით და მტკვრის გაღმართ არს ბოსტან-ქალაქი, რომელი არს რუსთავი, ხოლო აწ ნაგები“-ო. ამ ნაგებისა და მამასადამე იალღუჯის „აღმოსავლით და სამხრით არის ველი დიდი ყარაიისა“ [ვახუშტი ბაგრატიონი, 1941]. სწორედ ეს ველი ძველად ჰერეთს ეკუთვნოდა, შემდეგში კი, და უკვე ვახუშტის დროს, მას „ყარაიას“ უწოდებდნენ. ამ სახელით მას დღესაც მოიხსენიებენ, თუმცა ნაკლებად – სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ისტორიულად დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსისა და მასთან მიმდებარე ტერიტორიის კუთვნილების საკითხი ეჭვს არ უნდა იწვევდეს.

საქართველოს სახელმწიფო ტერიტორიის „კორექტირება“ აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სასარგებლოდ უკვე ჩვენი მეზობლის გასაბჭოების შემდეგ (1921) დაიწყო [Andersen, 2008]. მაგალითად, საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და ადერბეიჯანის (ახლ. აზერბაიჯანის) სოციალისტურ რესპუბლიკას შორის დადებული (12.06.1920) საზავო ხელშეკრულებით საზღვარმა ფოილოს ხიდიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით გადაიწია და იალღუჯის ქედზე გავიდა, რითაც საგრძნობლად მიუახლოვდა დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიას. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საქართველოს მხრიდან აზერბაიჯანს გადაეცა თბილისის მაზრის გარეჯის ველი, ქვემო ყარაიაზის სექტორი (658.89 კმ²) და სიღნაღის მაზრის ელდარის ველი (546.69 კმ²), რომელსაც ადრე წინამინდორი ერქვა და სამხრეთით – მდინარეების ივრისა და ალაზნის შესართავთან მთავრდებოდა. 1929 წლის 18 თებერვლის დადგენილებით საქართველოს დაუბრუნდა გარეჯის სანახების ნაწილი, ხოლო ბერთუბნის ეკლესია დღემდე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე რჩება.

ადმინისტრაციული საზღვარი უბრალო გამიჯვნის პრინციპით იქნა გატარებული. შემდეგ ამან ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ხელმძღვანელთა კონფერენციაზე (თბილისი, 1938) შეთანხმების ხელმოწერის შედეგად საქართველოს საზღვრის სტატუსი მიიღო (1:500,000 მასშტაბის რუკაზე). აქედან გამომდინარე, საზღვარი სამეურნეო დაყოფის საფუძველზეა გატარებული და შესაბამისად მისი მდებარეობა ადგილზე დაზუსტებული არ არის, რაც ხშირად გაუგებრობის მიზეზი ხდება.

ჰერეთის ამ ნაწილის ჩრდილო-დასავლეთი საზღვარი მთა გარეჯს მწარე წყლამდე აღწევდა [ვახუშტი ბაგრატიონი, 1941], ე. ი. დაახლოებით იმ ადგილამდე, სადაც აღსტაფურას წყლის შესართავია. საქართველოს ეს კუთხეც ქართული კულტურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კერა იყო, სადაც დღემდეა შემორჩენილი ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლები და მხატვრობის ნიმუშები. მონღოლთა შემოსევებით ეს ტერიტორია გაუკაცრიელდა და გავერანდა. მოგვიანებით კი აქ სპარსთა

შაჰებმა დაასახლეს უბინადრო ელი დემურჩიასანლუ, რომელიც თარაქამათა ტომს ეკუთვნოდა და მესაქონლეობას მისდევდა [ვახუშტი ბაგრატიონი, 1941].

ჰერეთის იმ ნაწილს, რომელიც ბოლო დროს ყარაიად იწოდა, სამხრეთ-დასავლეთით უკვე ქვემო ქართლი ემიჯნებოდა და აქედან მოყოლებული სწორედ ეს ქვეყანა იყო ამავდროულად საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთის საზღვარი და მონაპირე კუთხე [ჯავახიშვილი, 1919].

საქართველოს თანამედროვე საზღვრის ფორმირებაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა ყარსის ხელშეკრულებამ, რომელიც მოსკოვმა გარემეთათვის მოსაჩვენებლად, ე. წ. ამიერკავკასიის მთავრობებს 1921 წლის 13 ოქტომბერს ქ. ყარსში დაადებინა. ამ ხელშეკრულებით რუსეთი ოსმალეთს უთმობს ყველა იმ ადგილს, რაც მოიპოვა ძველმა რუსეთმა 1829 წლის ადრიანოპოლის ზავის შემდეგ (ბათუმის ოლქის გამოკლებით). ამ ტერიტორიებს შორის მოხვდა საქართველოს სამხრეთი საზღვრის მონაკვეთებიც, კერძოდ, ბორჩალოს მაზრის ნაწილი (2367,44 კმ², გადაეცა სომხეთს) და ზაქათალის ოლქი (აზერბაიჯანის მფლობელობაში გადასული კახისა და ბელაქნის რაიონების ტერიტორიები - 3993.89 კმ²). საერთო ჯამში, საბჭოთა რუსეთმა თურქეთს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს დაუთმეს საქართველოს ტერიტორიის 18220,72 კმ² ტერიტორია [თოლორდავა 2005]. 1980-იანი წლების დასასრულისათვის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ბრძოლის დასაწყისისათვის საქართველოს სსრ-ს ეკავა გაცილებით ნაკლები ტერიტორია, ვიდრე საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას რუსეთისა და თურქეთის მიერ მისი დაპყრობის წინ [Andersen, 2008].

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის კარტომეტრიული ანალიზი. საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის საერთო სიგრძეა 446 კმ. საზღვრების სადელიმიტაციო ორმხრივი სამთავრობოთაშორისო კომისიის მუშაობის შედეგად ამ საზღვრის დაახლოებით მხოლოდ 65 %-ია (300 კმ) დაზუსტებული. აზერბაიჯანის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ოფიციალური ინფორმაციით, საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის საბოლოო შეთანხმებას დავითგარეჯა აფერხებს.

ცნობილი ფაქტია, რომ საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებს შორის საზღვრები მხოლოდ ადმინისტრაციულ დატვირთვის მატარებელი იყო. აქედან გამომდინარე, მათი დემარკაცია ადგილზე არ ჩატარებულა. ეს პროცესი დღესაც შეჩერებულია. სადელიმიტაციო ფორმულის მიხედვით საზღვარმა უნდა გაიაროს ქედის თხემზე, მაგრამ აზერბაიჯანული მხარე არ თანხმდება თხემის სამხრეთ-დასავლეთ ფერდობზე მდებარე ძეგლების საქართველოსთვის დათმობას. საზღვრის ამდაგვარი დელიმიტაცია კი, პირველ რიგში, საქმისადმი არაპროფესიონალური მიდგომის შედეგია. ჯერ ერთი, დელიმიტაცია განხორციელდა 1:500,000 მასშტაბის რუკაზე, სავარაუდოდ, ადგილზე სიტუაციის შესწავლის გარეშე. ასეთი მასშტაბის რუკებზე კი ეს ძეგლები შესაძლებელია დატანილი არც კი იყო. როგორც წესი, საზღვრის დემარკაციისას ასეთი ხარვეზების გამოსწორება ორმხრივი შეთანხმების საფუძველზე ხდება, მაგრამ ვითარებას ართულებს ის გარემოება, რომ 1990-იან წლებში საქართველომ ზოგადად უკვე აღიარა მეზობელ რესპუბლიკებთან ადმინისტრაციული საზღვრები, რაც მეტად ართულებს დემარკაციისას საზღვრის მდებარეობაში შესწორებების შეტანას.

სიტუაციას ისიც ართულებს, რომ საბჭოთა პერიოდში გამოცემულ რუკებზე გამიჯნავი ხაზი განსხვავებულად არის ასახული. ამასთან დღესაც სარგებლობაშია იმდროინდელი სხვადასხვა მასშტაბის ტოპოგრაფიული რუკები, რომლის „ქართული ვარიანტები“ საქართველოს მთელი ტერიტორიისათვის დღემდე არ არის შედგენილი.

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის მარეგულირებელი სამართლებრივი დოკუმენტების ანალიზი. სამართლებრივი დოკუმენტების ანალიზმა ცხადყო, რომ საქართველოსა და აზერბაიჯანის საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის მიმდებარე ტერიტორიის კუთვნილების საკითხი უმთავრესად 2 ჭრილში უნდა იყოს განხილული: პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ-სამეურნეო.

საქართველოს კონსტიტუციის (24.08.1995) მიხედვით: „1. საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორია განსაზღვრულია 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფო საზღვრის ხელშეუხებლობა დადასტურებულია საქართველოს კონსტიტუციითა და კანონებით, აღიარებულია სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. 2. საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორიის გასხვისება აკრძალულია. სახელმწიფო საზღვრების შეცვლა შეიძლება მხოლოდ მეზობელ სახელმწიფოსთან დადებული ორმხრივი შეთანხმებით“ (მუხლი 2).

კანონში სახელმწიფო საზღვრის შესახებ (05.08.1998) განსაზღვრულია, რომ „1. საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი შედგება ყოფილი სსრკ-ის საკანონმდებლო აქტებით დადგენილი საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ადმინისტრაციული საზღვრისა და ყოფილი სსრკ-ის მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აღიარებული სახელმწიფო საზღვრისაგან, რომელიც განსაზღვრავდა ყოფილი სსრკ-ის სახელმწიფო საზღვარს საქართველოს ნაწილში. 2. საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორია განსაზღვრულია 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფო საზღვრების ხელშეუხებლობა აღიარებულია სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. 3. საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი დადგენილია საქართველოს კონსტიტუციის, საკანონმდებლო აქტების, საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების და ამ კანონის შესაბამისად“ (მუხლი 1).

საქართველოს კონსტიტუციისა და სახელმწიფო საზღვრის შესახებ კანონის ეს ჩანაწერები ცხადყოფს, რომ საქართველო აღიარებს საბჭოთადროინდელ ადმინისტრაციულ საზღვარს და შესაბამისად საზღვრის გატარება სწორედ ამ რეგულაციებს უნდა დაეფუძნოს. ესენია უპირველესად: საბჭოთა პერიოდში საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის დადებული ხელშეკრულებები/შეთანხმებები და სასაზღვრო კომისიების სხდომის ოქმები. ამასთან გასათვალისწინებელია კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება – თუ საბჭოთა პერიოდის შეთანხმებები/ხელშეკრულებები და სხვა ნორმატიული აქტები ეფუძნება გასაბჭოებამდე გაფორმებულ წინარე ხელშეკრულებებს, მაშინ ეს დოკუმენტებიც განსახილველი და გასათვალისწინებელია.

საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის პოლიტიკური საზღვარი შეთანხმდა 1921 წლის 5 ივლისის ხელშეკრულებით, რომლის შემდეგ არცერთი შეთანხმება, ხელშეკრულება ან კომისიის სხდომის არცერთი ოქმი არ განიხილავს ამ ქვეყნებს შორის პოლიტიკური საზღვრის საკითხს. მხოლოდ 1996 წელს, ანუ საბჭოთა კავშირის შემდეგ, სასაზღვრო კომისიებმა დაიწყეს მასზე მსჯელობა.

აქედან გამომდინარე, საქართველო-აზერბაიჯანის დავითგარეჯის მონაკვეთზე პოლიტიკური საზღვარი, სახელმწიფო საზღვრის შესახებ საქართველოს კანონის (05.08.1998) შესაბამისად, უნდა განისაზღვროს სწორედ 1921 წლის 5 ივლისის ხელშეკრულებით, სადაც ცალსახად წერია, რომ პოლიტიკური საზღვრები დარჩა უცვლელი (მუხლი 1). აღნიშნულ ხელშეკრულებაში არ არის აღწერილი ეს პოლიტიკური

საზღვარი. ის განსაზღვრული იყო 1920 წლის 12 ივნისის აღსთაფის ხელშეკრულებით. ამდენად, აღსთაფის ხელშეკრულება არის ერთადერთი ოფიციალური დოკუმენტი, რომელიც სამართლებრივად უნდა არეგულირებდეს აღნიშნულ საკითხს.

აღსთაფის ხელშეკრულების მიდევნებით კი, დავითგარეჯის მთელი კომპლექსი და მიმდებარე ტერიტორიაც – გარეჯის უდაბნო და ყარაიაზის ველი მთლიანად საქართველოს ფარგლებში უნდა შედიოდეს.

რაც შეეხება **ადმინისტრაციულ-სამეურნეო საზღვარს**¹, აქ ვითარება განსხვავებულია და მისი შეთანხმება ხანგრძლივი პროცესი იყო. შესაბამისად ეს 1921 წლიდან არაერთ ხელშეკრულებასა თუ კომისიის სხდომის ოქმებში აისახა. ყველა ამ დოკუმენტში ცალსახად განსაზღვრულია, რომ პოლიტიკურ საზღვარს არ განიხილავენ, რომ ის უკვე შეთანხმებულია და მხოლოდ სამეურნეო სარგებლობაზეა ახალ-ახალი პრეტენზიები და შეთანხმებები.

მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულებები/შეთანხმებები აღიარებდა საქართველო-აზერბაიჯანის პოლიტიკური საზღვრის უცვლელობას ყარაიაზისა და დავითგარეჯის მონაკვეთზე, ჩვენი ქვეყნის მოსაზღვრე გარკვეული ტერიტორია თავდაპირველად სამეურნეო სარგებლობისათვის გადაეცა აზერბაიჯანელ გლეხებს (მესაქონლეებს) საძოვრად. საბოლოოდ, კი ამის საფუძველზე ჩამოყალიბდა საქართველო-აზერბაიჯანის ჯერ ადმინისტრაციული (საბჭოთა პერიოდში), შემდეგ კი – შეთანხმებული სახელმწიფო საზღვარი. რაც შეეხება დავითგარეჯის კომპლექსს, სამართლებრივი თვალსაზრისით აქ სადავო არაფერი არ არის და ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ დავითგარეჯის მთელი კომპლექსი საქართველოს კუთვნილებაში უნდა შედიოდეს. სამართლებრივი თვალსაზრისით ამის დასტურიცაა: ხელშეკრულების/შეთანხმებების ტექსტები და კარტოგრაფიული წყაროები.

დასკვნები. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის გამიჯვნისას მიღებულმა არასწორმა და უსამართლო გადაწყვეტილებებმა და კარტოგრაფიულ წყაროებზე გამმიჯნავი ხაზის არაადეკვატურმა ასახვამ საფრთხე შეუქმნა ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კულტურულ-რელიგიური ცენტრის ტერიტორიულ ერთიანობასა და მთლიანობას, მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით ცალსახად ნათელია მისი საქართველოსადმი მიკუთვნებულობის საკითხი. ამის დასტურია როგორც სამართლებრივი, ისე კარტოგრაფიული წყაროები.

ლიტერატურა

1. ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია). თბ., 1941.
2. ვახუშტი ბაგრატიონი. საქართველოს ატლასი (XVIII ს.). ვახუშტი ბაგრატიონის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტი. თბ., 1997.
3. თოლორდავა რ. კარტოგრაფია და თანამედროვეობა. თბ.: უნივერსალი, 2005.
4. ლორთქიფანიძე მ. დავით გარეჯის კომპლექსის ტერიტორია უძველესი დროიდან საქართველოს შემადგენლობაში იყო. // საქართველოს ახალი ამბების სააგენტო. <http://www.ghn.ge/com/news/view/66471>
5. მარუაშვილი ლ. საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია. ნაწილი მეორე. თბ.: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1970. 347 გვ.

¹ სამეურნეო (სასაძოვრო) დანიშნულებით შესწორებული საზღვრები.

6. საქართველოს ისტორიული ატლასი. თბ., 2003.
7. ჯავახიშვილი ივ. საქართველოს ისტორიული რუკა. თბ., 1923.
8. Andrew Andersen. Ethnic Borders, Border disputes, Ideological Clashes and the security Challenges. <http://www.geopolitica.ru/Maps/3/#-ftnref26>
9. Бурнашевъ С.Н. Генеральная карта Грузинскихъ царствъ; Кахетіи, Карталиніи и царства Имеретіи еъ его княжествами Гуріей и Мингрелиіей еъ облегающими областями и народами обитающими вековскихъ горахъ. Составлена Полковником и кавалеромъ Бурнашевымъ въ 1784 году въ г. Тифлисъ.
10. Карта Кавказскаго Военнаго округа, 1903. Составлена и литографирована въ Военно-топографическомъ отдѣломъ Кавказскаго Военнаго Округа, Тифлисъ.
11. Карта Кавказскаго края съ обозначеніемъ границъ 1801-1813 г. Составлена въ Военно-Историческомъ Отдѣломъ при Штаба Кавказскаго Военнаго Округа. Подполковникомъ Томкѣвымъ. Тифлисъ, 1901 г.
12. Этническая карта Тифлисской губернии и Закавказскаго округа. Съ показ. границъ уѣзд., Полиц. участ. и Сельск. Обществъ., 1886. Сост. Е. Кондратенко. Масштаб 20 верст в дѣюм (1:840,000).

Revaz Tolordava, Dali Nikolaisvili, Tengiz Gordeziani

Geographic-Cartographic Aspects of Belongings of David Gareji Monastery Complex

Summary

It is well known that during long history the boundaries of state entities in the Caucasus often changed. There are only few preserved artifacts of such transformations; these artifacts often portray territorial changes incorrectly, which causes to generate some difficulties in determining the state boundary. In these terms on the perimeter of Georgia state border one of the highest risk areas is located between the rivers of Mtkvari and Iori, on Georgia – Azerbaijan state border, including David Gareja monastery complex.

In near historic past as a result of the common transformation of the border some of Georgian monuments turned to the side of Azerbaijan territory. The article analyzes the historical and geographical aspects of the transformation of this section of the state border of Georgia and Azerbaijan.

Spatial extent analysis of the complex was done based on cartographic material research.